

MAGDA BOŠKOVIĆ

Magda Bošković

Moja sestra nije učinila nikakav herojski podvig, nestala je u logoru kao žrtva fašizma. Možda bi bilo dovoljno sačuvati je u historiji kao jednu jedinku u onoj cifri od milijun i sedam sto hiljada, spomenuti je koji put toplom riječi među preživjelim drugovima, nositi je kao tihu, nerečenu tugu u srcu sestre, jedinog živog člana njezine porodice. Pa ipak je zaslužila da se o njoj više kaže.

Bila je garava, s bijelim zubima, zvali su je „Odolka”, Ciganka, a jednog ljeta zaista je živjela najviše među Ciganima. Bacila bi preko ramena šarenu maramu, nosila Ciganima crknute kokoši i sjedila s njima uz vatru, slušala njihove pjesme i razgovore, divila se „prirodnom” životu i prkosila djedu, koji se zaprepastio zbog tih egzaltacija. Bilo joj je četrnaest godina. U to vrijeme, ili kasnije, došao je u Zagreb

nekakav predavač iz Beča, govorio je nešto o omladini, o seksualnim problemima (to je bilo u velikoj modi), a u kući su bili skandali, jer je odlučila da pođe na predavanje, ali ne potihom, već da objasni roditeljima kako je ovo predavanje za nju vrlo korisno. U isto vrijeme pisala je dirljivu, bezazlenu „Priču o jaglacu i pčelici” i uzimala je svoju seku svako veče u krevet pa joj govorila o bogu, koji nije čika s dugom, bijelom bradom, kao što je pričala ranijih godina, već

je on svuda — u travi, u cvijetu, u vodi: pričala je nešto što je bilo vrlo uzbudljivo i čemu se seka bez riječi divila, iako sa svojih šest godina nije shvaćala savršeno ništa od ovih panteističkih ideja, koje su u biti bile prvi korak na putu obračuna s religijom.

U školi je dobivala ukore, važila kao neobuzdana, a njezin dnevnik predstavljao je skrovište za ono što nisu vidjeli profesori u školi: za naivne adoracije sasvim prosječnih nastavnika i knjiga, za samotna tugovanja nedorasle djevojčice; za nedjetinju, prodirnu bol zbog ljudi oko sebe, zbog svih patnji u svijetu; za zanose, za vjeru u život — i to je ono što je uvijek pobjeđivalo, što je davalo pečat svakom zapisu u dnevniku, svakom postupku u životu.

Trebalo je naći put do života, koji se ukazuje tako čudesno divan, a u isto vrijeme pritišću olovni utezi neslobode, bijede, licemjerja iza svakodnevnog života. Gdje je onaj svijetli, radosni život, gdje su slobodni ljudi? Bilo mi je devet godina kada me je povela u jedno novo društvo (a voljela me je nada sve i tumačila mi svaki problem koji bi nju tištao, premda ga ja obično nisam razumjela). Našao se ideal: poći u Palestinu, postati zemljoradnik, živjeti danju u polju, a noću uz knjige i muziku, u kolektivu, među ljudima koji ne znaju šta je moje, a šta tvoje. Kako je sve izgledalo divno i njoj i meni! U porodici je bilo veliko zaprepaštenje zbog njezine namjere da napusti kuću i ode u Palestinu, pa kada su mi nakon godinu-dvije rekli da se moja seka hvala bogu „opamečila”, bila sam sva razočarana. Te večeri došla sam nakon dosta vremena opet k njoj u krevet. Pričale smo dugo unoc. Govorila je o prosjaku iz susjedne ulice, o tvorničkim radnicima, o dugu prema njima, o tome kako je lako pobjeći u neku idealnu zajednicu, ali treba istrajati ovdje, o životu kako će biti divan kada bude svima toplo i veselo, kada nitko nikoga ne bude vrijeđao i u školi ne bude više bogatih i siromašnih djevojčica. Sve sam razumjela.

Počeo je život pun novih uzbuđenja. Policija, premetačine, nepoznati tajanstveni drugovi. Kao da je jedna tuđa sila prodrla u našu kuću, gdje se o socijalizmu nije ni mislilo ni govorilo, u vremenu kada su riječi Marks, URS, štrajk, Kominternu za jednu prosječnu građansku porodicu, kakva je bila naša, predstavljale nepoznanicu punu pritajenih opasnosti. Moja sestra nije bila proletersko dijete i samo je indirektno osjećala moru kapitalizma, u njezinoj okolini nije bilo nikoga tko bi joj govorio o problemima klase i društvenog poretka. Ipak je prišla Partiji i, prišavši jednom, odala joj se svom dušom. Cigani, priroda, predavač iz Beča, sva traženja, posrtanja, sva plemenita izgaranja, klonuća i neuništiva vjera u sreću čovjekovu, sva ta ćutanja vodila su i nužno su je dovela među drugove, među borce. Njezin moralni lik nije mogao da je odvede drugamo. Divan je, čudan je bio taj put. Koliko ima među našim najboljim drugovima, živim i mrtvim, ljudi koji su prolazili slične puteve, a kako je ipak svaki taj put jedinstven i nesličan drugom.

„Pobi”, „Svjetlost”, „Kuspa”, „Društvo za prosvjetu žene”, „Ženski list”, „Sbotič” — u historijatu svih ovih društava i listova sačuvan je i komadić života moje sestre, ali o tome znaju drugi mnogo više nego ja. Ja se sjećam tek nekih detalja. Sjećam se njezinih drugova — kolega s fakulteta — tako veselih, prirodnih, bila sam zaljubljena u svakoga i svaku napose. Sjećam se svojih strahova, kada je uveče dugo ne bi bilo u kući, i beskrajne radosti u času kada se začuo štopot u predsoblju. Život je donosio vesele zgode, poznate samo seki i drugovima: eto je jedne večeri kući bez peta na cipelama, mama se čudi šta je to, a ona se smijulji — izgubila je potpetice u demonstraciji, trčeći pred policijom; slijedećeg dana bila je na Jelačićevom trgu izložena gomila rasparenih cipela, štappova, šešira, a jadni vlasnici samo su izdaleka virili ne usudujući se da uzmu svoju imovinu.

U kući je postala krotka, pažljiva, donosila bi ljubičice i sitne poklone, izbjegavala je svako glasno raspravljanje. Da, postala je starija, smirila se, ali nije bilo to glavno, glavno je bilo da su se završila ona mučna traženja, nemiri, ono željno pružanje ruku za nečim, što bi se svaki put rasplinulo u zrak i maglu. Našla je smisao života, pa ako bi i znala govoriti da nije, mir sred nemirnog života prenosila je i na nas u kući.

Drugovima je vjerovala beskrajno, i što god bi od nje zatražili, ona je izvršivala. Bila je čak i pjesnik po narudžbi. Danas će se među nama naći malo ljudi koji cijene naručenu poeziju, nije je ni moja sestra cijenila; ali ima takvih narudžbi koje sadrže više poezije nego poneka slobodna inspiracija. — U vrijeme o kojem govorim, Magda nije više pisala pjesme. U prvi mah ih je napustila misleći da je vrijeme za borbu, a ne za stihove, odbacivala je čitavu prošlost, pa i svoje pjesme, a kasnije je gledala drugačije, ali nije pjevala, kada su jedne godine (mislim 1927) drugarice spremale proslavu ženskog dana. Sve je bilo lijepo spremno, i dvorana, i govor i program, ali nešto fali, nepotpuno je, a proslava je sutra. Trebala bi pjesma, pjesma žena, no odakle? Tek odjednom netko se sjeti da je Magda štampala nekoć pjesme u „Mladosti” i „Omladini”, zašto ne bi sada spasla situaciju? Seka je bila na velikoj mucu, davno je zaključila da nema pjesničkog talenta i godinama nije pjevala. Kako da sada odjednom propjeva, pa još preko noći, po narudžbi? Dokazivala je, branila se, ali drugarice su bile čvršće od bedema: Ti kako znaš, ali pjesmu sutra donesi! I donijela je. Sjećam se kako je pisala: sva je blistala, radovala se. Napisala je riječi na melodiju iz ruskog filma, koji ih je tada sve bio zanio. Ženska pjesma napisana s inspiracijom, doduše ne čistom pjesničkom, ali jednako iskrenom — bilo je to osjećanje da drugovi ovo očekuju, da je njima ovo potrebno, i ne smije ih ona iznevjeriti.

*„Već gubi se žalosna prošlost
I prolazi stoljetni san,
A mi, žene iz crne noći
U novi sad kročimo dan”.*

— tako počinje ova pjesma, koja je — na brzinu uvježbana — izazvala buru oduševljenja na proslavi i odmah počela da se širi po našim gradovima i nastavila da živi na skromnim partizanskim proslavama ženskoga praznika u dane kad njezin autor nije više živio. Ova pjesma u historiji našeg ženskog pokreta predstavlja jednu od njegovih poetskih stranica.

Naša Narodnooslobodilačka borba prošla je bez moje sestre... Ne mogu zamisliti kako bi ona izgledala u tim surovim i velikim danima, koji su nosili ostvarenje njezinih ideala, a ipak bili malo nalik na sve ono što je Magda u svojoj mašti zamišljala, jer je život bogatiji, raznolikiji, ali i tvrdi od mašte. Ne zam kako bi izgledala, ali slutim da bi ona, sa svojim oduševljavanjima i ganućima, često s neočekivanom naivnosti, umjela da dade svojoj okolini nešto čega bez nje nije bilo, ili kako mi reče jedna njezina drugarica: „Mi koji smo je znali i voljeli, osjećamo da je njezino mjesto ostalo ovdje prazno“.

Otkada je prošao rat, otkad sam se postepeno saživjela s misli da nemam više sestre, stalno me prati osjećanje da treba negdje sačuvati, otrgnuti ništavilu ovaj isječak jedne plemenite i zanesene mladosti. Izrazila sam samo malo od onoga što je moćno i jasno u meni kao osjećanje, kao slika, a moguće dosta bespomoćno kao riječ. Ali jedini sam čovjek koji zna sve o njezinoj mladosti, sestra sam joj i ovo sam napisala.

*

Beleška redakcije

Intimnom i toplom prikazu lika Magde Bošković, koji je dala s ljubavi i opravdanim divljenjem njena mlada sestra, redakcija je želela da doda još neke detaljnije podatke koji su interesantni za dopunjavanje tog portreta.

Magda se rodila 3 XI 1914 u Osijeku, u građanskoj porodici, od roditelja koji su imali razumevanja za njen kulturni razvoj i, posle, za njenu političku delatnost. Osnovnu i srednju školu kao i Ekonomski fakultet završila je u Zagrebu. Posle toga dobila je nameštenje kod „Našičke“. U višim razredima gimnazije prišla je cionističkom omladinskom pokretu, prvo kao član „Literarnih sastanaka“, posle „Hašomer hacaira“. U to vreme već se istakla svojim lirskim, iskrenim i nekonvencionalnim pesmama, od kojih se veći broj pojavio u omladinskim časopisima „Mladost“, „Hanoar“ i drugim. U tim pesmama Magda nije davala samo oduška svojim emocijama i vrenjima mlade devojke i intelektualke, nego je bila i govornik o dilemama i problemima svoje generacije napredne omladine koja je iz redova građanstva stala na stranu radničke klase i progresivne misli. U krugovima jevrejske omladine bila je neobično voljena i cenjena a jednako tako i posle, među svojim partijskim drugovima. Pisala je katkad pod pseudonimom Noemi Edomit.

Učestvovala je na nekoliko logorovanja cionističke omladine, pa je na jednom mahaneju u Gozdu, u zajednici s Danielom Ozmom i Zdenkom Levntalom napisala omladinski komad s halučkom tendencijom „To, to je put“. Među Magdinim prijateljima bio je i zagrebački jevrejski vajar i grafičar Slavko Bril, a na fakultetu su među njenim najbližim prijateljima bili Mira Mandl i Hugo Spring, ubijeni 1941.

Od 1934 g. je član Skoj-a, ali još pre toga radi vrlo aktivno i samopregorno na svom fakultetu, bez obzira na česta hapšenja, a kasnije i u polulegalnim organizacijama studenata „Svetlosti“ i „Kulturnom udruženju studenata pacifista“. Vidimo je i u studentskoj sekciji „Ženskog pokreta“ i u „Društvu za prosvetu žene“. U izdavanju serije brošura za marksističku popularizaciju

nauke u biblioteci „POBI“, ona je duša celog rada i na svojim ledima nosi najveći teret. Uz to piše u „Ženskom svijetu“ i drugim časopisima. Posle završetka studija njena se aktivnost prenosi na sindikalne organizacije, URSS i SBOTIĆ.

Uskoro posle stvaranja tzv. NDH Magda je uhapšena i prošla je kroz zatvore u Zagrebu, Koprivnici i Lepoglavi. Poslednji se put javila iz logora u Đakovu, s vešću da će „biti premeštena na rad u Nemačku“, ali je ubijena u logoru Stara Gradiška, gde je kompozitor Natko Devčić video stvari s njenim imenom.

Magda je u svakom pogledu bila svetao i uzoran lik poštenog i požrtvovnog čoveka i borca. Uvek je služila kao primer svojim drugovima, ozbiljnošću, disciplinom i elanom. S pravom može da se njom ponosi i da čuva njenu plamenu uspomenu i naša uža, jevrejska zajednica u Jugoslaviji.